

**АНТИЧЕЧЕНСЬКА ПРОПАГАНДА В РОСІЙСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ
(1997-2007 РР.) ТА ЇЇ НАСЛІДКИ****ANTI-CHECHEN PROPAGANDA IN RUSSIAN CINEMATOGRAPHY (1997–2007)
AND ITS CONSEQUENCES****Коцур Л.М.,***orcid.org/0000-0001-8996-1606**кандидат історичних наук,**доцент кафедри політології**Університету Григорія Сковороди в Переяславі***Горбатенко П.О.,***orcid.org/0009-0002-2675-2764**студент II курсу магістратури факультету гуманітарної освіти і соціальних технологій**Університету Григорія Сковороди в Переяславі***Каландирець Ю.І.,***orcid.org/0009-0007-8494-471X**вчитель історії II кваліфікаційної категорії**Шполянського ліцею № 2*

У статті проаналізовано російські пропагандистські кінострічки, у яких міститься античеченська риторика. Мета дослідження полягає у тому, щоб розглянути античеченську пропаганду в російському кінематографі під кутом зору російсько-української війни та вивести на новий рівень дискусію щодо впливу цієї проблеми на перебіг сучасних подій. Проаналізувавши такі російські фільми й серіали, як «Брат» (1997 р.), «Война» (2002 р.), «Убойная сила» (2000-2005 рр.), «Спецназ» (2002 р.), «Мужская работа» (2001-2002 рр.), фільм «Прорыв» (2006 р.) та «Грозные ворота» (2006 р.) ми показуємо, що російський пропагандистський кінематограф упродовж цілого десятиліття формував в очах кіноглядачів стереотипний негативний образ чеченців, який складався з двох наративних блоків. З одного боку, зображувалися представники чеченського національно-визвольного руху, з іншого – чеченці-коллаборанти. Перші зображувалися, як злочинці, бандити, терористи, убивці та вороги російської держави й усього чеченського народу, через яких почалося кровопролиття. Другі, – як «справжні» «істинні» представники чеченського народу, які тільки спільно з росіянами можуть навести лад на своїй території. Усе це свідчить про те, що ці фільми виконували не тільки пропагандистську функцію, а й створювали глибинне підґрунтя для ціннісного й світоглядного розколу серед представників чеченської нації у майбутньому. Наслідки цього розколу проявилися під час російсько-української війни, адже частину одурманених російською пропагандою представників чеченського народу (так званих «кадірівців»), росія змогла мобілізувати на війну проти України у 2022 р. і нині їх ще чимало воює на боці росіян. Натомість на захист України стали близько п'яти добровольчих батальйонів чеченців, які представляють національно-визвольний чеченський рух. Звернута увага, що деструктивна роль росіян у цьому розколі може стати перспективною темою для досліджень як вітчизняних, так і закордонних фахівців. Виявлення штучних ліній розколу всередині чеченського суспільства може сприяти згуртуванню чеченської нації та відродженню національно-визвольного руху на території Чечні у недалекому майбутньому.

Ключові слова: кінематограф, ідеологія, пропаганда, чеченці, РФ, образ ворога.

The article analyzes Russian propaganda films that contain anti-Chechen rhetoric. The aim of the study is to examine anti-Chechen propaganda in Russian cinematography from the perspective of the Russian-Ukrainian war and to bring the discussion of its impact on current events to a new level. After analyzing such Russian films and TV series as *Brother* (1997), *War* (2002), *Deadly Force* (2000–2005), *Special Forces* (2002), *Men's Work* (2001–2002), the film *Breakthrough* (2006), and *Storm Gates* (2006), we concluded that for an entire decade Russian propaganda cinema shaped a stereotypical negative image of Chechens in the eyes of viewers. This image consisted of two narrative blocks. On the one hand, representatives of the Chechen national-liberation movement were depicted; on the other, Chechen collaborators. The former were portrayed as criminals, bandits, terrorists, murderers, and enemies of the Russian state and of the Chechen people as a whole—those responsible for causing the bloodshed. The latter were shown as the “real,” “true” representatives of the Chechen nation who, together with the Russians, could supposedly restore order on their territory. All this indicates that these films served not only a propaganda function but also created a deep foundation for a long-term value-based and ideological split among the Chechen nation. The consequences of this division manifested during the Russian-Ukrainian war. A portion of the Chechen population deceived by Russian propaganda (the so-called “Kadyrovites”) was eliminated by Ukraine's security and defense forces during the Russian invasion of 2022, although many still fight on the Russian side. Meanwhile, about five volunteer Chechen battalions representing the Chechen national-liberation movement joined the defense of Ukraine. Attention is drawn to the fact that the destructive role of Russians in creating this split may become a promising topic for research by both domestic and foreign scholars. Identifying the artificial lines of division within Chechen society may help consolidate the Chechen nation and contribute to the revival of the national-liberation movement in Chechnya in the near future.

Key words: cinematography, ideology, propaganda, Chechens, Russian Federation, enemy image.

Постановка проблеми. Важливу роль у формуванні світогляду та громадської думки сучасного суспільства відіграють елементи «масової культури». Насамперед мова йде про кінематограф та телебачення, які є революційними у ХХІ столітті. Кінопродукт різноманітних жанрів несе в собі значну багатофункціональність та завжди поширює на широкі маси значний обсяг соціальної інформації. При цьому, функції кінематографа варто розглядати не лише під кутом зору розважального, повчального та пізнавального контенту, а й з погляду його ідеологічно-пропагандистської функції, яка закладена практично у кожному конкретному кінофільмі або серіалі. Особливо важливо це в контексті воєн Російської Федерації (далі, РФ, росія)) проти країн, щодо яких вона має імперські амбіції, або відносно поневолених нею народів насамперед Кавказу.

Показовою у цьому випадку є історія російсько-чеченських відносин, коли російська кінопропаганда змогла не тільки створити демонічний образ чеченців – прихильників незалежності, а й сформувати на основі зрадників («кадірівців») нові «елітні» «чортові легіони Москви»¹ для вторгнення в Україну у 2022 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, обрана нами для дослідження має доволі скромну і водночас доволі багату теоретичну базу. Це пов'язано з тим, що російська кінематографічна пропаганда як загальний феномен досліджується розгорнуто представниками багатьох напрямків: науковцями, політичними аналітиками, журналістами, військовими експертами та іншими фахівцями [5, 6, 12]. Проте її конкретна частина – формування у глядача негативного образу чеченця, не потрапила в широке коло дослідницьких інтересів. Одним з тих, хто ґрунтовно проаналізував становище російського кіно в цьому напрямку є польський літературний оглядач В. Кайтох [11]. Дослідник присвятив російсько-чеченським відносинам в кінематографі статтю, в якій всебічно розглянув трансформацію образу чеченців протягом двох десятиліть (кінець 1990-х – початок 2000-х рр.). Подібне вивчення російського кінематографу здійснив також режисер В. Кочарян [4], чия аналітика є дещо ширшою. У своєму огляді на формування образу «інших» у російському кінематографі, він проаналізував не лише чеченців, а також представників інших національностей. Розгорнутий аналіз одного з пропагандистських російських фільмів – «Брат», зробив грузинський журналіст Т. Аблотія [1]. Він детально розглянув ідеологічні засади цієї кіно-

картини, яка стала одним з інструментів формування жорстокого шовіністичного світогляду серед російського глядача. Тематика російської пропаганди в кіномистецтві також була висвітлена також українською кінооглядачкою А. Канівець [3]. Дослідниця змогла визначити ключову ідею одного з культових пропагандистських фільмів про російсько-чеченське протистояння – кінокартини «Прорив». Водночас античеченська пропаганда в російському кінематографі недостатньо досліджена з погляду її наслідків щодо участі чеченців у сучасній російсько-українській війні.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розглянути античеченську пропаганду в російському кінематографі під кутом зору російсько-української війни та вивести на новий рівень дискусію щодо цієї проблеми: підсвітити, що значна частина чеченського народу – який перебуває у вигнанні – сформувала добровольчі батальйони та стала на захист України. Інша – одурманена російською пропагандою, – воює на території України спільно з росіянами, не дотримуючись при цьому жодних правил і принципів ведення війни, чинить криваві злочини. Виявити керівну роль російської кінопропаганди у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Для РФ, випуск кінострічок як спосіб політичної пропаганди та насадження потрібних ідеологічних наративів у суспільстві, бере свій початок ще з періоду існування СРСР. Після розпаду Союзу (1991 р.), РФ продовжила усталену для себе традицію використання кіно та серіалів як засобу впливу на громадян, розуміючи всю важливість та ефективність цього процесу. У зовнішній політиці, керівництво РФ (починаючи з 1990-х рр.) намагалося таким чином відновити втрачені позиції на міжнародній арені та встановити новий контроль над пострадянськими державами. У внутрішній політиці – кінопропаганда покликана була не допустити відцентрових тенденцій в самій РФ. Для легітимізації цього курсу й була запущена система державної кінопропаганди. Кінематограф став одним зі стовпів, який сформував сучасну російську ідентичність – шовіністичну, антилюдяну та антигуманну.

Перша російсько-чеченська війна 1994-1996 рр., в якій РФ виступила агресором [8] і в якій зазнала поразки, була спусковим механізмом для розгортання російської машини кінопропаганди. Адже активізація національно-визвольних рухів серед чеченського народу та суверенізаційні процеси в Республіці, були смертельним вироком для тодішньої РФ, яка усвідомлювала, що відокремлення Чеченської республіки (Ічкерія) призведе до подальшого «параду суверенітетів» в межах РФ.

Саме на фоні поразки у цьому військовому конфлікті, російський кінематограф другої половини 1990-х рр. почав поступово нарощувати виробництво кінокартин на відповідну тематику. Серед

¹ «Чортові легіони Москви» (с.32), або ж «диявольські легіони» – висловлювання, які зустрічаються у праці Дмитра Донцова «Дух Росії» (1961 р.). Ці висловлювання свідчать не про якість російського «лицарства», а про кількість маси (с. 42) та «отарність» росіян (с. 19), які в сукупності уособлюють «колективну морду» (с. 89) Росії, агресивну і ворожу.

російського глядача, поступово почав формуватися культ «сили та войовничості», ксенофобських поглядів та ідей великоросійського шовінізму.

Досліджуючи проблематику російсько-чеченських відносин у кінематографі РФ, польський літературознавець та пресдослідник В. Кайтох [11, с. 367] поділяє вихід російського кінопродукту на три хронологічні періоди:

1) Фільми та серіали, які вийшли перед Другою чеченською війною, а саме в 1996 – 1999 рр.;

2) Кінопродукт, який вийшов на загальний ринок у період правління В. Путіна, а саме під час активної фази бойових дій в Чечні (2000 – 2006/2007 рр.);

3) Більш пізні фільми та серіали.

Важко не погодитись, що після поразки у Першій чеченській війні (1994 – 1996 рр.), російський кінематограф стрімко почав наповнюватися картинками на мілітарну та кримінальну тематику. Навіть віддалені від чеченсько-російських відносин сюжети фільмів та серіалів, так чи інакше мали певну кількість негативних «кліше» та «стереотипів» про кавказців.

Так, одним із найвідоміших російських фільмів, який увібрав у себе вищезгадані кліше стала кінокартина режисера О. Балабанова «Брат» (1997 р.). Пропагандистсько-шовіністичний фільм розповідає про колишнього російського військовослужбовця, «ветерана» Першої російсько-чеченської війни Даніла Багрова, який після повернення зі служби в армії втягується в кримінальне середовище та стає злочинцем. Режисер О. Балабанов, зміг вдало поєднати тогочасні реалії жорстокої епохи «кримінальних 90-х» з намаганням росіян довести свою значущість на світовій політичній карті і таким чином романтизувати насилля.

Особливе місце у цьому фільмі займає ненависть головного героя до представників інших національностей. На думку дослідників Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки [10], кіногерой створений режисером – це збірний образ російської людини, а її вороги марковані як представники інших народів та рас. Примітно, що особлива ненависть прослідковується щодо осіб, які є вихідцями з Кавказького регіону. Про це свідчить конкретний епізод у фільмі під час проїзду Д. Багрова в автобусі, де два кавказці (імовірно чеченці) відмовилися платити за проїзд та почали «насміхатися» з контролера. У відповідь на це «головний герой» дістає зброю та силою змушує вищезгаданих осіб сплатити штраф за некуплений квиток. Грузинський публіцист Т. Аблотія [1], аналізуючи фільм «Брат» підкреслює, що кавказці умисно зображені творцями картини як «дрібні, беззубі, потворні хами і водночас боягузливий й улесливий». Наприкінці епізоду важливим є й негативне расово-емоційне забарвлення цього сюжету, коли один з кавказців говорить Д. Багрову наступні слова: «- Брат... не убивай, брат! Деньги

возьми, все возьми! Слушай, не убивай, брат! ... Вот!», але той відповідає ксенофобським висловлюванням: «- Не брат ти мне, гнида черножопая» (к/ф «Брат». YouTube Час, 14:40-14:54).

Доцільно врахувати думку режисера В. Кочаряна, який помітив певну відмінність фільму «Брат» від попередніх кінокартин, які стосувалися російсько-чеченських відносин 1990-х рр. За спостереженнями митця, якщо частина фільмів другої половини 1990-х рр. були зняті з конкретним посиленням – «війна це трагедія для всіх учасників конфлікту», то «Брат» О. Балабанова є відвертим навіренням у жорстокість та заідеологізованість. В. Кочарян відзначає, що «Балабанов наголошував на неприборканій агресії та прямолинійній демонстрації ідеології через персонажів фільму. Його герої стають своєрідними аватарами, якими режисер транслює свої переконання» [4].

Проте вищезгаданий фільм був не єдиним, що заклав підвалини ненависті росіян до інших народів, і зокрема до чеченців.

У 1999 р. російське військово-політичне керівництво розв'язало Другу російсько-чеченську війну, яка тривала до 2009 р. Саме новий етап протистояння між РФ та Чечнею спричинив появу масового випуску російської античеченської кінопродукції, в якій було завершено формування негативного образу чеченців, і ця тема стала однією з провідних у російському кінематографі на довгі роки.

Ба більше, ситуація помітно змінилася після обрання у 2000 р. президентом РФ В. Путіна, який був одним з організаторів вторгнення російських військ у Чечню в 1999 р. Саме з початком його політичної кар'єри, російська державна кінопропаганда вийшла на новий рівень насамперед в зображенні чеченського народу, як одного з найбільш непримирених ворогів РФ. Кінопростір колишнього СРСР заповнили російські фільми та серіали, в яких чеченський національно-визвольний рух все частіше почав висвітлюватися в негативних тонах, що сприяло формуванню стереотипного уявлення не тільки в росіян, а й інших народів, про чеченців, як про «прислужників абсолютного зла».

Тема Другої російсько-чеченської війни (1999-2009 рр.) найбільше розкрита у пропагандистських фільмах та серіалах на військову тематику. Так, одним з найпопулярніших фільмів початку 2000-х рр. був кінопроект вищезгаданого режисера О. Балабанова «Война» (2002 р.). Ця стрічка стала однією з перших, в якій представників чеченського руху опору було представлено крізь призму крайньої жорстокості. Вже з перших кадрів фільму глядачу пропонуються сюжети з відрізанням голови російському полоненому солдату чеченськими «бойовиками». Одночасно, ця сцена ілюструє «геройство» російського солдата, який

перед стратою вигукує фразу: «*Я вас черножопих давил и давить буду*», – формуючи своєрідний маніфест нетерпимості до ворога (к/ф «Война». YouTube Час, 4:30-5:20). Таким чином О. Балабанов виконав відразу дві функції взаємодії з глядачем – показав представників чеченського народу як безпринципних, надмірно жорстоких людей та сконструював міф «непереможності духу» російського солдата.

Окрім вищезазначеної сцени, автори фільму показали чеченських воїнів, як людей надзвичайно корумпованих та не забули підсилити «справедливість» своєї участі у війні шляхом залучення іноземців. Сюжет, який розгортається навколо одного з головних героїв – чеченського польового командира Аслана Гугаєва, ілюструє, як той відправляє двох полонених – російського солдата Івана та англійця Джона – зібрати суму коштів для викупу нареченої останнього, яка залишається в полоні. Упродовж всього фільму О. Балабанов наголошує на «нелюдських умовах», в яких чеченці утримують росіян – відсутність елементів гігієни, жахливе харчування, примус полонених до тяжкої фізичної праці тощо. Таким чином режисер підкреслює образ чеченців, як відвертих «варварів», які не мають моральних меж та не вважають людське життя за цінність.

Влучну характеристику цьому фільму дав вищезгаданий режисер та дослідник кіно В. Кочарян. Аналізуючи сконструйований О. Балабановим образ ворогів, дослідник зазначає, що: «*Ці персонажі були стилізовані під маски, інструменталізовані режисером для висловлювання його власних політичних і етичних роздумів. Така художня схема, у якій автентичність відводилася виключно російським героям, а «чеченці» залишалися конструкцією для трансляції ідеологічних тригерів, які виправдовують насильство, стала характерною рисою мілітарного кіно сучасної Росії. Це дозволило виправдовувати жорстокість у межах сюжету, а й у широкому контексті культурного сприйняття глядачів*» [4].

Подібний за зображенням чеченських «бандитів та терористів» став російський телесеріал жанру кримінальної драми «Убойная сіла» (2000-2005 рр.), який нараховує 6 сезонів. В основі сюжету – робота міліціонерів м. Санкт-Петербурга, які спеціалізуються на розкритті вбивств. На початку 3 сезону (2001 р.) була знята ціла сюжетна лінія вміщена в 4 серії під назвою «Предел прочности», яка розповідає про відрядження трьох оперативників у райони проведення бойових дій на території Чечні. Саме цей відрізок серіалу найбільше наповнився негативними маркерами про осіб кавказької національності (к/ф «Убойная сіла». YouTube).

Важливою ідеологічною ознакою цієї 4-серійної історії є проведення умовного поділу чечен-

ського населення за ознакою лояльності до російських силовиків. Автори сценарію виокремлюють дві групи чеченців:

До першої, належать так звані «правильні» – місцеві мешканці регіону, де розгортаються події сюжету. В картині робиться акцент на їхній «дружбі» та колаборації з представниками російської міліції. Ба більше, в цьому сюжеті формується образ російських силовиків, як «освободітелей» та осіб, які є єдиними гарантами порядку та спокійного життя в регіоні.

Другу групу чеченців – уособлюють представники національно-визвольного руху, яким відведена роль «бандитів», «злочинців», «бойовиків» під керівництвом місцевого командира, на ім'я Султан. Саме образ Султана увібрав в себе усі негативні риси характерні для російської пропаганди – чеченець, який тримає в страху представників місцевого населення, дає вказівки страчувати мирних жителів, займається викраденням людей та змушує російських полонених вбивати один одного. Примітно, що в сюжеті образ «мученика-полоненого» відведено російському солдату строкової служби та міліціонеру-оперативнику Ігорю Плахову, який водночас є головним «героем» серіалу. Ідеологічно забарвленою фразою, яка сюжетно підкріплює образ «кровожерливого» польового командира Султана, є цитата одного з «героїв-міліціонерів» у розмові між собою: «*Ты прикинь что здесь будет если мы уйдем отсюда. Здесь всех перережут!*» (к/ф «Убойная сіла». YouTube, Серія 2, Час 2:41-2:47).

Окремої уваги в цьому серіалі, заслуговує зображення чеченців як фактора деструктивних явищ в середині самої РФ. Відповідними характеристиками творці наділили іншого героя, який має чеченське походження – злочинця Умара Дінаєва. На початку сюжету У. Дінаєва затримують у м. Санкт-Петербург за продаж вибухівки, а вже ближче до кінця 4 серії він показаний як один з тих, хто займається збутом партії наркотичних речовин. Створені образи наділили скарбницю російської кінопропаганди усталеним поглядом про борців за незалежність Чеченської республіки, виключно як про «бандитів», «наркоторговців» та терористів».

Слід додати, що серіал «Убойная сіла», як і низка подібних стрічок про російсько-чеченські відносини, створювався із залученням до знімального процесу консультантів з-поміж російських силовиків та військових, які напряму чи опосередковано були пов'язані з російською військовою агресією щодо Чеченської республіки (Ічкерія). Для «реалістичності» сюжету фільмування серіалу проводили в районах окупованої росією Північної Осетії, які були територіально наближені до Чечні.

Однак варто зауважити, що в деяких кінокартинах жанру «детектив» або «кримінальна драма»,

російсько-чеченський конфлікт, якщо не є основною сюжетною лінією, то опосередковано згадується поряд з основним сюжетом або частково в нього інтегрований.

На початку 2000-х рр. російський пропагандистський кінематограф вніс деякі ідеологічні корективи у кінокартини про чеченців – їх почали зображувати у ролі «терористів». Це пов'язано насамперед з низкою політичних терактів, які вчинили російські силовики на початку 2000-х рр. і пізніше. Зокрема цей підхід прослідковується у серіалах «Спецназ» (2002 р.) та «Мужская работа» (2001-2002 рр.), фільмі «Прорив» (2006 р.). Щоб замаскувати злочини путінських силовиків, чеченських «бойовиків» почали зображувати як «керований інструмент» досягнення геополітичних цілей радикальних ісламістів. І на думку авторів цих кінокартин, чеченці є «прислужниками» умовної «демонічної імперії зла» під виглядом великого та жорстокого мусульманського світу. Окрім цього, творці фільмів навмисне спотворили інформацію, щоб глядачі не мали можливості скласти реальне уявлення про ситуацію в самій РФ та все більш негативно ставились до чеченського руху опору. Ба більше, Кавказький регіон у цих фільмах та серіалах зображений як умовний «полігон», де проходить випробування міжнародний тероризм у всіх його проявах.

Певно найвідомішим взірцем російської мілітарної кінопропаганди періоду 2000-х рр. став мінісеріал режисера А. Малюкова під назвою «Грозовіє ворота» (к/ф «Грозовіє ворота». YouTube), який глядачі побачили у 2006 р. Події сюжету розгортаються на початку 2000 р., під час активної фази військового протистояння між російськими загарбниками та представниками визвольного чеченського руху. Цей кінопродукт є уособленням збірного негативного образу чеченців з усіх попередніх кінокартин, однак він має певну особливість, яка його вирізняє. Мова йде про повну дегуманізацію образу чеченців та зображення їх у максимально маргіналізованому вигляді: жорстокі вбивці та садисти; кровожерливі бойовики, які використовують полонених як живий щит при розмінуванні територій; непрофесійні військові, що під дією наркотичних засобів виходять відкрито під вогонь противника.

Окремим персонажем серіалу, якого автори помістили в категорію «правильних кавказців», є колишній чеченський генерал Шах, який за сюжетом перейшов на бік росіян з особистих мотивів – смерті його родини від рук іншого польового командира. Таким чином, автори сценарію дають глядачеві непомітну інформацію про «неспроможність» чеченського руху опору до внутрішньої єдності.

Популярності цьому серіалу додавало те, що до фільмування були залучені найпопулярніші російські актори, які виконали в ньому як головні, так і другорядні ролі. Мова йде про актора-путініста Михайла Пореченкова [9] й антипутініста, – актора Анатолія Пашиніна [7].

Ще одним продуктом, який став зброєю свідомого спотворення дійсності, можна вважати кінокартину режисера В. Лукіна «Прорив», зняту у 2006 р. (к/ф «Прорив». YouTube). Фільм має схожу сюжетну особливість з вищезгаданим серіалом «Грозовіє ворота», покладаючи в основу картини реальні події. Мова йде про так званий «бій на висоті 776» поблизу с. Улус-Керт, який тривав у лютому-березні 2000 р. між бійцями 104-го гвардійського парашутно-десантного полку ЗС РФ та підрозділами Збройних Сил ЧРІ під командуванням Ш. Басаєва та А. Хаттаба [2].

Варто зауважити, що вищезгадана подія є однією з найчастіше використовуваних у російському пропагандистському кінематографі, а саме у кінострічках про Другу російсько-чеченську війну. Саме з цього епізоду війни, російська пропаганда зробила «незабутній подвиг російського солдата», який начебто з усіх сил протистоїть загарбникам, навіть перед так званими «переважаючими силами».

Повертаючись до фільму «Прорив», варто зауважити, що він став черговою композицією стереотипів, які роками формувала кремлівська машина пропаганди стосовно народів Кавказу. Українська кінооглядачка А. Канівець, наголошує, що *«це один із тих сюжетів, який показує справжнє нутро російської загарбницької політики щодо представників інших народів»* [3]. Роблячи огляд на цю кінокартину, вона відмітила, що стрічка відкривається ліричною піснею про батьківщину, але при цьому події розгортаються на неросійській території, яку окупували російські війська.

Вже з перших епізодів картина формує образ чеченців, як осіб безжальних та безсердечних. Це знаходить відображення у сцені, де один з польових командирів, на ім'я Руслан «безпідставно» розстрілює російського військовополоненого, якого перед цим нібито використовували як безправну робочу силу (к/ф «Прорив». YouTube, Час, 7:25-8:10). Упродовж фільму саме Руслан стає збірним образом негативного образу чеченця, який відрізняється від інших своєю надмірною жорстокістю (вбивство не лише росіян, а й навіть інших чеченців), пристрастю до наркотичних речовин та свідомим ігноруванням всіх мусульманських традицій.

Вищезгадана А. Канівець [3], робить акцент ще на одній деталі, яка чітко прослідковується в ряді інших пропагандистських фільмів та серіалів – образ «хорошого» чеченця. Під відповід-

ний приклад у фільмі підводять польового командира, на ім'я Мурад, який є колишнім радянським офіцером. Іншим персонажем, який наділений подібними характеристиками є «старий чеченець» провідник Резван, який страчує Руслана наприкінці фільму (к/ф «Прорив». YouTube, Час, 01:05:00 – 01:06:30). Таким чином автори фільму намагаються непомітно вкласти глядачеві у свідомість наступний наратив – «правильні чеченці» – це ті які вбивають один одного та прислужують росіянам, а не знищують ворога – російських загарбників.

Після 2007 р. виробництво російських фільмів та серіалів на вказану тематику пішло на помітний спад. Згодом до теми російсько-чеченського протистояння неодноразово поверталися в інших кінокартинах. Однак у більшості випадків це вже не були центральні сюжетні лінії, а лише опосередковані епізоди або додавання окремих елементів в основний сюжет.

Висновки. Російський пропагандистський кінематограф упродовж цілого десятиліття формував в очах кіноглядачів стереотипний негативний образ чеченців, який складався з двох наративних блоків. З одного боку, зображувалися представники чеченського національно-визвольного руху, з іншого – чеченці колаборанти. Перші зображувалися, як злочинці, бандити, терористи, убивці та вороги російської держави й усього чеченського народу, через яких почалося кровопролиття.

Другі, – як «справжні патріоти», «істинні» представники чеченського народу, які тільки спільно з росіянами можуть навести лад на своїй території. Усе це свідчить про те, що ці фільми виконували не тільки пропагандистську функцію, а й створювали глибинне підґрунтя для ціннісного й світоглядного розколу серед представників чеченської нації на майбутнє. Наслідки цього розколу проявилися під час російсько-української війни, адже частину одурманених російською пропагандою представників чеченського народу (так званих «кадірівців»), росія змогла мобілізувати на війну проти України у 2022 р. і нині їх ще чимало воює на боці росіян. На противагу їм, на захист України стали близько п'яти добровольчих батальйонів чеченців, які представляють національно-визвольний чеченський рух. Цей штучний розкол має негативні наслідки в контексті російсько-української війни.

Перспективи подальшого наукового пошуку. Деструктивна роль росіян у цьому розколі може стати перспективною темою для досліджень як вітчизняних, так і закордонних фахівців, а також братися до уваги лідерами чеченського руху. Виявлення штучних ліній розлому всередині чеченського суспільства та налагодження шляхів комунікації може сприяти згуртуванню чеченської нації та відродженню національно-визвольного руху на території Чечні у недалекому майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аблотія Т. «Брат» – анатомія путінського фашизму. *«Луна Кавказу»*. 04.04.2022. URL: <https://www.ekhhokavkaza.com/a/31785440.html>
2. Бутусов Ю. Прорив загону Хаттаба і Басаєва та розгром 6-ї роти російських десантників під Улус-Керт 29-го лютого – 1 березня 2000 року. Тактичні уроки. *Цензор.НЕТ*. 06.03.2017. URL: https://censor.net/ua/resonance/430901/proryv_zagonu_hattaba_i_basayeva_ta_rozгром_6yi_roty_rosiyskykh_desantnykyv_pid_uluskert_29go_lyutogo
3. Канівець А. Голуб миру на танку, або дещо про російську пропаганду в кіно. Частина I. *КілоК.арт. Блог «Кіновізія»*. 22.02.2022. URL: <https://kilok.art/2022/02/22/2373/>
4. Кочарян В. Придушення та стереотипи: образи інших у російському кіно. *RadioVan*. 09.01.2025. URL: <https://radiovan.fm/station/article/46204>
5. Левицький В. Пропаганда у сучасному російському кінематографі. *Наукові записки НаУКМА*, 191. 2017. С. 29–32.
6. Мельник Л. М., Грек, І. М. Філософія українофобської пропаганди в російському кінематографі. *Культурологічний альманах*, (1), 2024. 219–226.
7. Російський актор розповів, чому воює в АТО на боці України (фото, відео). *УНІАН*. 27.08.2017. URL: <https://www.unian.ua/war/2101479-rosiyskiy-aktor-rozpoviv-chomu-voyue-v-ato-na-botsi-ukrajini-foto.html>
8. Росія як руйнівник миру: перша чеченська війна 1994–1996. *Центр протидії дезінформації*. 04.01.2024. URL: <https://cpd.gov.ua/main/rosiya-yak-rujnivnyk-myr-persha-chechenska-vijna-1994-1996-rr/>
9. Скандальний російський актор Пореченков поскаржився на проблеми через «ДНР». *УНІАН*. 12.10.2018. URL: <https://www.unian.ua/lite/stars/10296018-skandalniy-rosiyskiy-aktor-porechenkov-poskarzhivsya-na-problemi-cherez-dnr.html>
10. Топ цитат із «Брата» та «Брата-2», які показують, чому цим фільмам не місце на Netflix. *Тексту.org.ua*. 03.06.2021. URL: <https://texty.org.ua/fragments/103722/top-cytat-iz-brata-ta-brata-2-yaki-pokazuyut-chomu-yim-ne-misce-na-netflix/>
11. Kajtoch W. On the Problem of Modern Militarism: How Russian Cinema «Mastered» the Chechen Conflict. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2013. Т. 4. С. 365–384.

12. Zulkarnain D. R., Kaprisma H. Chechen and Blood Feud: Representation of Chechen during the First Chechen War in 1996 Russian film «Prisoner of the Mountain». *Jurnal Penelitian dan Pengembangan Sains dan Humaniora* 7(3). 2024. 3324-340 pp. URL: https://www.researchgate.net/publication/382857822_Chechen_and_Blood_Feud_Representation_of_Chechen_during_the_First_Chechen_War_in_1996_Russian_film_Prisoner_of_the_Mountain

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025